

Ion Bria

(1929-2002)

Ion Bria atya, román ortodox teológiai professzor. Romániában született és tanult teológiát, majd A Canterbury Anglikán Teológián, és a Durhami Teológiai Fakultáson is tanult. A bukaresti teológiai fakultás professzora, az Ortodox Kiadó vezetője. 1973-tól 1994-ig az Egyházak Világtanácsában dolgozott Genfben, a misszióért felelős bizottság vezetője. Széles világlátása van, sok szempontból emeli és kritizálja az ortodox teológiát.

Liturgia és etika

Szívügye a bizánci liturgia és a misszió összekapcsolása. Nem lehet elég a liturgiát elzárkózva végezni, de nem elég a missziós buzgóság sem liturgia nélkül. A két világ ezer szálon összekapcsolódik, s Bria elkötelezetten emel ki jó hangsúlyokat, s ítél meg kritikusan torzulásokat. Híres kifejezése lett a „liturgia a Liturgia után”, ami a keletieknek természetesen ismerős, ám annak teológiai kibontása új mélységekre vezet.

A liturgia nem menekülés az élettől, hanem a teljes élet folyamatos átalakítása az őszikön, Jézus Krisztus mintája szerint, a Lélek erejében. A liturgián nem csak egy üzenetet kapunk, hanem valóban részt veszünk a bűntől való megszabadulás eseményében. Ennek meg is kell jelennie már most az életünk minden dimenziójában: személyes és társadalmi szinten is. Minden hívő felszólítást kap, hogy folytassa személyes liturgiáját a saját szívének titkos oltárán a mindennapi életében. Az Eucharisziában azért jön Krisztus, mert ő az Atya szeretete, aki úgy szereti a világot, hogy egyszülött Fiát adja a világ életéért. *Az Eucharisztia hiányos marad, ha nem folytatódik a liturgia a mindennapi életünkben:* a diakóniában, a tanításban, a személyes áldozatok kereszthordozásában, a kicsinyek felkarolásában. A liturgia megszabadítás is gonosztól, s ez is folytatódik személyes, családi, társadalmi szinten. Fel akarja szabadítani az embert a gonosz mindenféle kizsákmányolásából, a magánytól, a vigasztalhatatlan szomorúságtól. A hívők szentáldozás után a Lélekben folytatják a Krisztusban való életet, a róla való bizonyágtételt. Az egyháznak nem csak a hívek összegyűjtése a hivatása, hanem sugárzó hivatása van, hogy a világba menjenek, hirdessék és éljék az evangéliumot, s vegyenek részt az ember felszabadításában.

A liturgia nem önközpontú szolgálat, hanem Krisztus egyetlen testének felépítése. *A liturgián kettős mozgás történik:* a szűkebb hívők összegyűjtése a templomi eucharisztikus lakomára, és a tágabb hívás a mennyei lakomára. Egyrészt Isten hívő népének *összegyűjtése* Urunk halálának és feltámadásának emlékére, amíg újra el nem jön. A hívők folyamatos meghívást kapnak, hogy az oltár körül gyűljenek össze, ahol részesülhetnek az utolsó vacsora, de a húsvéti örömlakoma, és a mennyek országa lakomájának is ízében. A „már” hívők ilyen összegyűjtése az oltár körül, az eucharisztikus Liturgia az idők végéig tart. De nem szabad elfeledni azt a másik hívást sem: a mennyek országának lakomájára hívnak az útszélről, a sövények mentéről is mindenféle embert. A keleti egyházak nem zárkozhatnak be csak a „már” megtértek liturgiájára, hanem jobban ügyelni kell a mennyei lakoma *szélesre tárt kapuira* is. Aranyszájú minden húsvétkor felolvasandó prédikációjában azt mondja: a húsvét Isten vendégszeretetének az ünnepe, amely mindenki számára felajánlott vendéglátás. Mindenkit örömmel hívnak be az ünnepre, hogy részt vegyenek Krisztus győzelmében. Az Atyától állandó a hívás nem csak a hívők, hanem a meg nem kereszteltek felé is. Fontos, hogy az egyház bővítse a látást a templom kívüliekre is („ekkora hitet nem találtam egész Izraelben” – azaz a „hívők” között Mt 8,10). Bria szerint az imádság, a liturgia nem lehet a passzivitás és az elidegenedés menedékhelye, a liturgia éppen nem elaltatni akar („ha a liturgiát elvégeztem, mindent elvégeztem”), hanem küldeni.

A liturgia megmutatja és megvalósítja azt a folyamatot, amelyen keresztül a kozmosz egyházivá válik. Ezért a liturgia nem csak az ember, hanem a természet, a történelem, a kultúra, az anyagvilág liturgiája is. A hívő életének minden szegmensét érinti a liturgia: testét-lelkét, kapcsolatait, kultúráját, pénzét, szenvedéseit. A teljes emberi létezése a Lélek által megszentelődik.

A liturgia a karitás megerősítése is: a liturgia egyik fontos szereplője a diakónus, aki folyamatosan segít a szent cselekmények kettős mozgásában. Segít a szent adományok oltárra helyezésében, az összegyűjtésben, felemelésben, de segít a kiosztásban is. Így a diakónus léte utal mindenki diakóniájára, fontos a két világ összeszövése, az imádság és a szolgálat, a liturgia és a mindennapi élet. A liturgia dinamikája a liturgia utáni szolgálathoz vezet.

A liturgia ideje szűkebb értelemben a templomi szertartás ideje, tágabb értelemben az ember életideje. A liturgia kifejezés eleve közös cselekvést jelent: Jézus Krisztus a főpap, akivel a pap és a hívek együtt imádkoznak. Így a liturgián fontos elősegíteni a nép valódi részvételét a felolvasásban, éneklésben, az általuk is elvégezhető szolgálatokban. Jó dolog ehhez az is, ha hétközben több olyan szertartás történik, ami nem eucharisztikus liturgia, így a hívők is még aktívabbak lehetnek, megtanulhatnak imaórákat, más szertartásokat. Az egyház arra is törekszik, hogy az ember a liturgián

kívül is megszentelje liturgikusan az életidejét, hiszen nincs Istentől független időtartam, teljes életidőnk Isten arca előtt zajlik. Ezért fontos a liturgikus év, az ünnepek, a ciklusok, a böjti időszakok. Érdemes azt is megtanítani, hogy a nap idejét hogyan tudja az ember Isten előtti nappá tenni, azaz imádsággal áthatni a mindennapi teendőinket. Meg lehet tanulni az imaórák rendjét, legyen ideje a Szentírás és a szentek élete olvasásának. Tud itt az egyház új módszereket kitalálni (online imádságok, napi olvasmányok kiküldése, napi szentek ikonjai stb.), hogy az embereket jobban bevonja az élet liturgiájába. A liturgikus rend be tud lépni az emberek mindennapjaiba, s át tudja alakítani az életüket, tud új impulzusokat adni.

Bria szerint a „liturgia a Liturgia után” négy lépést követel meg:

1. A névleges keresztények nem tudnak jó missziót kifejteni. Ezért fontos *a már hívők keresztény identitásának a megerősítése*. Az a jó, ha erős az eucharisztikus közösség mint közösség, és erősek nyilván annak a tagjai személyesen is. Így az egzisztenciális személyes elköteleződés az alap: „Mivel tehát elismerték Krisztus Jézust uratoknak, éljetez is benne. Verjetez benne gyökeret, épüljetez rá és erősödjetez meg a hitben, ahogy tanultátok, s bővelkedjetez a hálaadásban” (Kol 2,6-7). Fontos továbbá magának a közösségnek a folyamatos megerősítése megújítása, hogy tudjon integrálni új tagokat. A „gettóegzisztencia” és „gettóközösség” inkább taszító, mint vonzó, még ha a tagoknak kellemes is... A misszió egyik fontos lépése a „közepesen” hívők elkötelezettségének elmélyítése, a már egyházhöz tartozók megszólítása, hogy lépjenek egyet előbbre ők is (pl. hétköznapi liturgia, aszkézis, képzés).
2. A tanúságtétel kibővítése „tágabb keresztény milió” létrehozásával: maga környezetében mindenki tudna egy fokot tágítani a keresztény légkörön (család, barátok, társadalom, munkahely). Meg kell találni azokat a nyilvános tereket, ahol a keresztények gyakorolhatják, megvallhatják hitüket (munkahelyi imaterem, útszéli kereszt, családi ünnepség liturgiával). A tanúság új terei új missziós stílust is követelnek, új egyházi struktúrákat kell kialakítani (pl. online szertartások, nagyböjti üzenetek). Persze szükség van a szentek és vértanúk bátorságára, hogy az ellenálló erőket, evilág fejedelmeit tudjuk letörni. Merni kell kockáztatni és erővel is fellépni, hiszen a mennyek országáért pozitív „erőszak” is szükséges (Mt 11,12). Mindenki nem képes jól állni visszaválaszolni a nyilvánosságban a bántalmazóknak, az egyháznak meg kell találni azokat a személyeket, akiknek karizmájuk van az üldözők ellen is kiállni, sőt, meghívónak lenni.
3. A liturgikus életnek hatnia kell a nyilvános közéletre, a politikára is. A keresztény közösség csak akkor hirdetheti az evangéliumot, ha Krisztus élő ikonja. Azt a testvéri egyenlőséget, azt a szellemi szabadságot, amit a liturgián tapasztaltak meg, folytatni kell a társadalomban is (ne legyen megosztottság, elnyomás, szellemi igénytelenség). Az igazi keresztény identításban nem lehet elválasztani a személyes megszentelődést a felebarát szolgálatától: „legyetez ti is szentek bármilyen körülmények között” (1Pt 1,15). A világi hívek bevonásával fel kell dolgozni: Mit jelent a liturgia spiritualitása az ökológia, az emberi alapjogok szempontjából? A hitnek milyen etikai vonzata van, mit jelent az egyéni életstílusára, életvezetésre vonatkozóan? Mit jelent, hogy az egyház az Isten országának lelkeségét akarja megvalósítani? S mivel a diktatúrák alatt az egyházak sokféle módon beszéltek, ám hallgattak is, ma fájdalmasan kötelesség az emberségre ügyelni: az egyházaknak kritikusán fel kell tenniük a kérdést, hogy bennük és körülöttük hogyan jelenik meg a mennyek országa, vagy esetleg megtűrik-e az emberi jogok megsértését? A keresztények a szeretet és a béke közösségét kell építenie akkor is, ha politikailag marginális helyzetben van, vagy ellenséges környezetben van.
4. A liturgia közösségteremtő, hiszen eleve „közös cselekvést” jelent, így a keresztények tudnak közösségalkotók lenni. Ennek a karizmának kettős jelentősége van: egyrészt fontos a személyes megszólítás. Minden élethelyzetben megszólítható az ember, hiszen mindenki szívében vannak nyitott kapuk. A pogány századosnál talált hit ma is jelen van sok ember szívében, ezt meg lehetne szólítani – ám ez csak személyes síkon történhet, az Atya a Fiú személyén és a mi személyünkön keresztül hív az ő házába (Lk 14,13). Így nagyobb

jelentőséget kell tulajdoni a nagyegyházi-nyilvános fellépés mellett a személyes megszólításnak. Az élő keresztyén az Isten ajánlólevele: „Ti vagytok a mi ajánlólevelünk, a szívünkbe írva. Olvassa és megérti minden ember, mert meglátszik rajtatok, hogy Krisztus levele vagytok, amelyet mi írtunk, nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével, nem is kőtáblára, hanem az élő szív lapjaira” (2Kor 3,6). Az egyház tud a saját közösségébe is bevonni, tud kis és közepes közösségeket szervezni, melyre a nagyon kiéhezettek a peremre szorultak, magányosak, elváltak. Ehhez egyik út az egyszerű felebaráti szolgálat, együttműködés. Aranyszájú határozottan aláhúzza a felebarát szentségét, a neki szánt segítséget, jótékonykodást, azt a liturgiát, amit a liturgia után a szomszédjuk szívének oltárán végezhetünk. Ez a második oltáron végzett szolgálat elválaszthatatlanul hozzátartozik az elsőhöz, a hit és a szolgálat elválaszthatatlan Aranyszájú szerint is. Mindezen túl fontos a globális közösségért fáradozni: az egész világ kezd egyetlen nagy globális közösséggé válni. Nem elég, ha csak a piacok, az információk, a nyaralási lehetőségek globálisak – a testvériességnek is annak kellene lenni.

A feltámadás dinamikája

Bria arról is elmélkedik, mi is a keleti liturgia fő jellegzetessége és azt hogyan is kellene átültetni a hívők etikai életstílusára. Azt állítja: a feltámadás örömhíre a legfontosabb örömhír, így a húsvéti (pászkás) spiritualitásnak kellene átjárni az egész életvezetést. Ha a „feltámadás dinamikáját” állítjuk a spiritualitás középpontjába, akkor annak vannak következményei.

Bria nagyon kemény szavakat használva állítja: néha mágikus elképzelések uralkodnak az ortodox egyházakon belül az apostoli utódlásról és a hagyományról, melyeket szinte független entitásnak képzelnek el, melyek nemzedékről nemzedékre függetlenül-érintetlenül továbbadódnak és hatnak a nemzedékekre. Természetesen az egyháznak hivatása a kötelező erejű doktrínák stabil védelme. Ám az ortodox világ nem feledheti: mereven elutasította a skolasztikus ex opere operato tan szélsőséges értelemezését, mely szerint a szentség szinte önmagában hatékony, s mintha nem lenne fontos az ünneplő szubjektív befogadására ügyelni. Ám megtörténhet éppen az ortodoxokkal is, hogy az egész liturgiát ex opere operato-nak tartják, mely önmagában hat, pasztorál, gyógyít – s mintha a papnak, az egyháztagnak nem is kellene személyesen, tudományosan, pszichológiailag fáradozni. A mai teológia kijelenti: *nem lehet figyelmen kívül hagyni az emberek történelmét, a jelenkori folyamatokat.* Nem lehet megkerülni a befogadót! Bria szerint ezért kritikusan rá kell kérdezni a hagyomány elemire, az ortodox egyházi struktúrára. Izgalmas módon a román professzor szerint itt az üldözött egyházak tapasztalatai jövőbemutatóak: megvilágítják az ortodox hagyomány és az egyházi struktúrák erősségeit, de kritikus kérdéseket is tesznek fel a szabadság, az igazságosság új modelljének kereséséhez. Bria szerint a XX. század letragikusabb üldöztetései, megszorításai idején az emberek nem voltak képesek alkalmazni a gyönyörű teológiai fogalmakat, hogy értelmet adjanak a szenvedéseiknek és reményt kapjanak. Épp ellenkezőleg, rájöttek, hogy *ezek az elvont teológiai tanok nem segítettek az egyházi előjárókat abban, hogy elítéljék a XX. század legnyilvánvalóbb megsértését az emberi jogoknak.* A hitvallásban szentnek vallották az egyházat, de megértették, hogy állandó megtérésben is kell élnie. A hívek megértették, hogy szinte ritualizmus, ha csak részt vesznek az előjárók szertartásain. A nehéz időkben az emberek *a szent lelkészeket* keresték, akiknek volt erejük és bátorságuk a kígyók fejét taposni (Lk 10,19), akik osztoztak Krisztus szenvedésében, és hordozták a feltámadás reményét. A szentek az új bor, amire az egyházaknak ma is szükségük van.

Bria szerint mindennek van jelentősége a liberális és posztmodern társadalomban is. Az emberek elvesztették azokat a tájékozódó világítóoszlopokat, melyekhez az identitásukat igazítani tudták. Egymásnak ellentmondó projektek, szellemi divatok bontakoznak ki és ragadják magukkal a kialakulatlan identitásokat. Az egyháznak ebben a helyzetben új típusú kapcsolatokat kell kiépíteni. Az egyházi tipológiában ez válságot okozott. *Elvált egymástól az intézmény, a doktrínák, az absztrakciós szimbólumok világa és az ember történelmi valósága.* Eltérő és ellentmondásos entitásokká váltak. Ez az elszakadás jelenti a buktatót a hagyomány továbbadásához: a mai fiataloknak nehéz személyesen

átvenni, és a társadalom egésze felé is nehéz kommunikálni. Bria szerint a tovább lépéshez nagy árat kell fizetni: valamit meg kell őrizni, valamit lazítani kell. Annak érdekében, hogy valami újat kapjunk felülről, el kell veszítenünk valami régit, itt és most. Új bort új tömlőbe. Az egyházi hatóságok sem lehetnek mentesek a kritikus kérdés, a megújulás, a bűnbánat és a lelkipásztori szempontok alól.

Ebben a helyzetben a szentségért és a hitelességért folytatott küzdelemben az egyháznak a korai egyház üzenete felé érdemes fordulni: Krisztus feltámadt! Nem nosztalgikus emlékezésről van szó, hanem valódi találkozásról. A hívő részesedett a Feltámadottal való találkozásról, s emiatt élt másként. Ezt a tapasztalatot élük meg és adják tovább a hívők. A keresztség beépülés Krisztus misztikus testébe, az Eucharisztia részesedés az élet kenyeréből, és a halhatatlanság kelyhéből. A húsvéti ikon azt mutatja, ahogy Krisztus megragadja az embereket, és mindenkit és mindeneket magához vont – ellenállhatatlan dinamikával. A feltámadás misztériumából élünk, és azt kellene a mai élet középpontjába visszahelyezni. A nagy kérdés: hogyan tudna jobban megjelenni a Feltámadott dicsőítése a hívek életében, s rajtuk túl az egyházi struktúrákban, az egyház evangelizálásában? Be kell vallanunk, hogy a húsvét iránti szenvedély nem tölti be a mai közösségeket, otthonokat, életvezetéseket, mert az egyházakat túlságosan lekötötte a történelmük, a művészetük, az elméleteik, s megfélemlítettek prófétái természetükről. Így személyesen újra meg kell nyitni a szívünket a Feltámadott előtt, ahogy az első tanítványok tették: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és amit a kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjét hirdetjük nektek” (1Jn 1,1). A hívő egy megtapasztalt istenközelséget, húsvéti erőt, irgalmas felemelést, elmondhatatlan vigasztalást, lerombolhatatlan igazságot ad tovább. A misszió célja, hogy az embereket a szeretet, az igazság, a szabadság olyan egzisztenciális állapotához segítsük, ahol képesek a feltámadott Krisztus kinyilatkoztatását befogadni. A misszió nem az a célja (nem is lehet), hogy mi magunk megtérítsünk bárkit, mintha mi „adnánk” az Istent, hanem az, hogy nyissák meg a szívüket a feltámadt Úr megható meglátogatásához.

Bria a szív megnyitásához két megfontolandót említ:

„A betű öl, a lélek éltet” (2Kor 3,6): a „betű” jelentheti az összes könyvet, előadást, az értelmezési módszert, a rítust, az egyházi intézményt, egy hittudományi kart. Persze kiemelten fontos a Szentírás, a jó teológiai könyv. De nem elég csak az. A keresztény hit nem pusztán intellektuális belátás vagy kulturális örökség; a hit az egész személyiség megerősítése a Jézus Krisztussal való találkozás során. A keresztények mint egyének tehát az egyház „élő köveivé” alakulnak. Az „élő hithez” pedig fontos nem csak az olvasás, hanem a csönd, az imádság. A túlaradó „mindenféle” materális anyaggal szemben hangsúlyozni kell az élő Istennel való személyes, szellemi találkozás alapvetőségét.

Másrészt a szíveket segíteni kellene jobban megnyitni az egyház erkölcsi igazságai felé. A posztmodern világ társadalmi megosztottsága hihetetlen zavart tud okozni a bioetikai, szexuáletikai, pénzügyi vagy politikai etikai területeken. Feszültség tud keletkezni az erkölcsi igazságokat védő keresztények és a társadalom sokféle rétege, a tudományok vagy az új generációk között. Az egyház erkölcsi tanítását nem elég tekintélyi alapon védeni, hanem segíteni kellene beláthatóbbá tenni a kánonokat, az erkölcsi szabályokat. Bria szerint vannak kövek, melyeket le kell tolni a fundamentalizmus és rigorizmus sírjáról, hogy végre feltámadjon egy olyan erkölcsi koherencia, melyben megmaradnak a hagyomány fontos igazságai is, de keresik az összeegyeztetést a fiatalok kultúrájával is. A keresztény hagyományba folyamatosan lehet bevonni a fiatalokat, megmagyarázva a hagyomány elemét.

A feltámadás dinamikájának ki kell áradnia a falakon túlra is, az egész világra. A húsvéti feltámadási szertartáson a feltámadás nyilvános meghirdetése nem a templomban belül történik, hanem azon kívül, a templom ajtaja előtt. Ennek mély jelentése, hogy a pászka az ajtó, az átmenet a halálból az életre. De jelenti azt is, hogy az örömhír nem „belső ügy”, hanem mindenkinek szól. Jézus pere igazságtalan volt, de végig bízott az Atyában, aki majd tanúságot tesz róla, megdicsőíti őt (Jn 17,1). Az Úr feltámadása nemcsak a keresztre feszített embernek igazságtétel, hanem a Pantokrátornak, az „élet szerzőjének” dicsőítése is (ApCsel 3,15), aki most visszafoglalja a földet és az eget. A húsvét prófétai üzenete egyértelmű: Krisztus egyszer és mindenkorra előfutárunk, és egy jobb szövetség közvetítője (Zsid 8,6), megtört testében megsemmisítette az elválasztó falat (Ef 2,14-15). A feltámadott Úr nem

engedi, hogy a dolgok a nemlétebe, a halálba essenek. Végző soron Isten igazsága, szeretete fog uralkodni. Mindig mondhatjuk: „Krisztus feltámadt!” mert szeretete bőségével legyőzi a világ erőszakát és igazságtalanságát. Ennek az elvnek van néhány következménye. Valódi megfelelésnek kell lennie az emberi lét húsvéti elképzelése és az Isten országának gyermekeihez méltó evangéliumi élet között. Valódi megfelelésnek kell lennie egyrészt az eszkatológiai húsvét a keresztény közösségek, egyházi intézmények, a keresztény tanítás és etika között. Az egyháznak ellen kell állnia a kísértésnek, hogy jámbor mása legyen annak a nemzetnek vagy társadalomnak, amelyhez tartozik, nem válhat foglyává sem a nacionalizmusnak, sem a korhoz kötöttségnek. Ehelyett az egyháznak létre kell hoznia a történelem és az eszkatológia, az evangélium és a kultúra ötvözetét. A „Krisztus feltámadt!” köszönés egyszerre ima, hitvallás és erkölcsi felszólítás a hiteles életre. Korábban sok csalódást okozott pl. a szabadság, az emberi jogok, a szolidaritás és a nők felszabadításának hiánya, ma nagyon hiányzik az igazságosabb elosztásért, a testvériesebb világért való határozottabb kiállás. Az egyháznak segítenie kell a híveket ezen értékek visszaszerzésében és a társadalom struktúráiba történő átültetésében.

A misszió

A misszió a hit lényegéhez tartozik, nem másodlagos dolog. *A misszió ugyanis Isten lényében gyökerezik*, aki magához hívja az egész teremtést, aki kibékíti az emberiséget. Ennek útja Krisztus szeretete, tanítása, halála és feltámadása, aki a Lélekben végezte küldetését és ugyanezen Lélek indítja az egyházat is Krisztus hívásának és beteljesítésének megvalósítására. Így az egyház alaphivatása, hogy hirdesse az emberiség üdvösségét Isten ajándékaként, az egyház apostoli feladatának megerősítésével zárul az evangélium: „Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15; Mt 28,18-20). Az egyház küldetése a „misso Dei”, a misszió Krisztus útján, ahol az a remény élteti, hogy Isten az egész emberiséget Krisztusban egyesíti. Az ekkleziológia számára a misszió nem fakultatív, hanem kardinális: a pünkösöd az egyház születésnapja, és ez folytatódik az idők végéig, a Hermasz pásztorának víziója szerint az élő kövekből épülő torony folyamatosan épül. Az egyház állandóan „épülőben” van.

A misszió teológiájának újrafelfedezésével meg kell találni a fő hangsúlyokat és a módszert is. Néhány szempont:

Krisztocentrikusság: Az Atya felénk fordulásának útja Krisztus, az ő személye Isten felénk forduló szeretete: „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda” (Jn 3,16), és „aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4). Így Krisztus szerepe középponti jelentőségű, nem lehet egyszerűen a „szeretet, a barátság, az igazság” szavaival felcserélni.

A történelem a „terep”, ahová az Úr örömhíre el akar jutni. Így az az evangélium hirdetés nem elvont, absztrakt művelet, hanem a történelemnek, az ember testi-pszichés helyzetének, a társadalmi létnek a komolyan vétele. A misszió ott zajlik, ahol Isten misztériuma találkozik az ember valóságával. Nem elég csak az apostoli hit és a hagyomány alapköveinek az ápolása, hanem építeni is kell. Így megkerülhetetlen az inkulturáció érzékenysége: az evangélium és a kultúrák találkozása, a különböző kultúrák találkozása az egyetlen templomban, a szent hagyomány és a népek hagyományai. Korábban az volt a tendencia, hogy az egyház csak őrizte az egyházi szimbólumokat, kulcsmondásokat, rítusokat, s a történelmi realitást sokan lesöpörték annyival, hogy az csak „kulturális vagy kontextuális körülmény”. Soka feltételezik, hogy a szent hagyomány minden megújulás és reform fölött áll, sokan tartják a történészek és szociológusok munkáját fölöslegesnek. Pedig a múlt kincsei nem tudnak átjutni a mai ember kérdéseire, élethelyzetéhez, ha nincsen kommunikációban a mai emberrel. A kommunikáció valódi kommunikációt jelent, és nem papagájszerű ismétlést. Bármilyen tan és egyházkép akkor értékes, ha az Isten által adott emberi történelemre épül, nem pedig az egyház által

mesterségesen létrehozott történelmi illúziókra és csalódásokra. A Lélek kreatív, éberem figyelni kell a lehetőségeket, az időt és a teret, hogyan tudnak a kis közösségek és a nagy egyház mindig formálódni a mennyek országa felé vezető úton.

A liturgia az Istennel való találkozás csúcsa, de útja, eszköze is: a liturgiában több száz éves missziós lelkület is lecsapódott. A liturgia nemcsak szépségében és ünnepélyességében meghívó, de még inkább abban a képességében, hogy a történelem közepette megnyitja az Isten országának horizontját az egész emberiség számára. Itt a történelem találkozik az eszkatológiával, az egyház találkozik a kozmoszsal, a szent találkozik a bűnnel. Segíteni kell az aktívabb részvételt a liturgián: buzdítani a gyakori szentáldozásra, elmagyarázni a szentségi böjt fegyelmét, alkalmat adni a rendszeres szentgyónásra, érthetőbbé tenni a liturgikus szövegeket, megóvni a liturgia leszűkülését egy „kóruskoncertre”, a hívek kéréseit hangosan belefoglalni a könyörgésekbe, alkalmat adni a családi liturgiákra és agapé alkalmakra. A liturgia „életiskolává” válhat, segíti a jó családi, közösségi, demokratikus együttműködéshez szükséges erényeket.

Az ortodox egyház megújulásáról már számtalan vitát lefolytattak, de abszolút kikristályosodott pont mindig jelen van: szükség van spirituálisan tapasztalt személyekre, szellemi atyákra és anyákra. A társadalom tudományosan és technikailag fejlődik - de csak néhány ember képes megkülönböztetni a tiszta érzelmeket és a konkrét lelki tapasztalatokat. Szükség van olyan személyekre, akik spirituális utat járnak be, akik mély tapasztalatokkal rendelkeznek az imádságban és mély ismeretekkel rendelkeznek Isten és az ember igazságairól. Ilyen mély lelki emberek sokszor a férfi és női szerzetesek közül kerülnek ki. Az egyházmegyes szolgálatban is nélkülözhetetlenek a lelkiileg gazdag papok, érett atyák, bölcs teológusok.

Személyesség: miközben dicsőítik a keleti egyházakban a misztikát, az eszkatológiai teljesség felragyogását, az apofatikus misztérium megérintő klímáját, ma már mégis egyre kevésbé hat a „gyere és nézd meg” meghívást, megvan a maga korlátja a pusztá látványunknak. Az új nemzedékeknek heterogénnek tűnik, anonimnek, távolinak, az ő személyes életvilágától és kultúrájától idegennek.

Az elesettek szeretete: Jézus a falakon kívül szenvedett, s szenved ma is a perifériára szorultakkal. A mai világban hihetetlen szakadékok keletkeztek a társadalmi rétegek között gazdaságilag, kulturálisan, mentálisan is. „A Krisztusban folytatott élet soha nem korlátozódott a mindennapi élettől elzárt imádságra és imádatra.” A keresztény közösségeknek kulcsfontosságúnak kell lennie, hogy segítsen a szakadékok megszüntetésében, s segítse a peremre szorultakat. Ahogy Jézus a város kapuján kívül szenvedett, úgy a liturgiának is folytatódnia kell a peremvidéken is. „Jézus is a kapun kívül szenvedett, hogy vérével megszentelje a népet. Menjünk ki tehát hozzá a tábordon kívülre, és vállaljuk gyalázatát” (Zsid 12,13).

A ködös fogalmak nagyon sokat ártnak: a misszióban a keresztény egyházak nem lehetnek egymás ellenségei, ügyelni kell az alapfogalmak olyan használatára, ami nem zavarja össze a kereső embert. Így a fő teológiai képeket, szavakat, kulcsmondatokat kritikusan ellenőrizni kell. Senki sem tudja elfogadni azt az egyszerű leosztást, hogy mi vagyunk az „igazhitűek”, mindenki más eretnek. Tekintettel lenni egymásra, a kommunikáció nyelvét ki kell javítani.

A maga szintjén mindenki felelős: a püspök felelős a meglévő közösségek élénkségeért, s új közösségek alapításáért is. A kelet-európai blokkban is az országok visszanyerték szabadságukat, így a világi hívők előtt állnak új pasztorációs lehetőségek, melyeket nekik is tanulniuk kell. Az egész népnek van missziós küldetése. „Ti azonban választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből meghívott benneteket csodálatos világosságára. Ti valamikor nem voltatok nép, most pedig Isten népe vagytok; régen nem nyertetek kegyelmet, most pedig irgalomra találtatok” (1Pt 2,9). Az intézményeknek és az állami intézményeknek teológiai kompetenciájú emberekre van szükségük: akik holisztikusan látnak, az üdvterveben gondolkodnak, máshogy lesznek vezetők nagyban.

Bria szerint újra meg kell találni a nők apostoli szolgálatának helyét az egyházban. nem elég felismerni a nők üdvösségtörténelmi jelentőségét (Mária a theotokosz, a feltámadást elsőként megtudó nők), hanem meg kell teremteni az egyházi keretet a női ajándékok és szolgálatok számára. Bár minden teológus egyetért abban, hogy a papi szolgálat a férfiaknak van fenntartva, de a női diakonissza szolgálat előtt sok ortodox teológus szerint nincs jogi, történelmi és teológiai akadály.

Nem utolsó sorban ki kell szabadulni a nacionalizmus, a politikai konformizmus ketrecéből.